

Парламенти світу. Виборча система Швеції

Відкриті списки, голос – поштою, правило трьох конвертів та інші дива за принципом довіри

Відверто кажучи, напередодні поїздки до Гетеборга (другого за величиною міста в Швеції) в ролі представника команди міжнародних спостерігачів від держав пострадянського простору мені аж ніяк не видавалося, що вибори до представницьких органів влади в цій скандинавській країні істотно відрізнятимуться від загальноприйнятих у Європі зразків демократичного волевиявлення народу. Загалом я чітко усвідомлювала, що чергові вибори до Риксдагу (парламенту Швеції), зборів регіональних органів (ландстингів) і місцевих муніципалітетів (комун) проводяться шляхом загального прямого таємного голосування громадян один раз на чотири роки у третю неділю вересня (цьогоріч – 14 вересня). Принципи електоральної процедури визначаються механізмом пропорційної виборчої системи із застосуванням відкритих списків, представлених зареєстрованими в Центральному виборчому управлінні країни політичними партіями. Тому, за результатами виборів, право бути представленими в парламенті країни мають партії, які набрали не менш як 4% від загальної кількості голосів виборців, а в раді регіону чи раді муніципалітету – партії, котрі подолали 12-відсотковий бар'єр на рівні певного виборчого округу.

Проте, коли наступного по приїзді дня з'ясувалося, що члени політичних партій, імена котрих посідають перші позиції у виборчих списках різних рівнів, самотужки долучаються до процедури агітації, ведучи перемовини з кожним зацікавленим перехожим, стало зрозуміло: шведське передвибірне політичне життя потрібно пізнати зсередини. Адже суть такої активності зовсім не в демократичності й відкритості шведів (хоча цей аспект під час електоральної кампанії також має неабиякий сенс) чи їхній завжди більш як 80-відсотковий явці на виборчі дільниці в день голосування. З'ясувалося, що «безособистісний» характер пропорційної виборчої системи у Швеції компенсується преференційним голосуванням, відповідно до якого виборець може віддати свій голос не тільки за ту чи іншу політичну партію, а й має право проголосувати ще й за певну особу з партійного списку. Це підсилює вплив виборців на кінцевий розподіл місць у виборному органі серед конкретних кандидатів і дає додаткові шанси тим із них, хто не отримав перших місць у партійному списку (складеному безпосередньо під час партійного з'їзду).

Більше того, допомагаючи з агітацією одній із кандидатів у депутати до ради регіону (яка, до речі, посідала перше місце в списку своєї партії), я довго не могла зрозуміти, чому багато перехожих навіть не дивляться на пропонувані їм листівки, коротко відповідаючи:

– *Jag röstade.*

Спочатку я навіть подумала, що це якась місцева фразочка на зразок «Відчепись!» (бо, зважаючи на те, що шведи майже ідеально спілкуються англійською мовою, мої намагання заглибитися в рідну їм лексику завершилися на рівні привітання). Але коли я, зрештою, дізналася переклад, зробила висновок про, м'яко кажучи, неповноцінність вітчизняної системи виборів. Як з'ясувалося, цей вислів означає:

– Я проголосував(ла).

Тобто кожен швед має можливість скористатися правом так званого дострокового голосування, котре стартує по всій країні за 18 днів до офіційної дати проведення виборів. Крім того, у Швеції діють системи «голосування за дорученням» та «голосування через листоношу». Фактично передача виборчих бюлетенів (розміщених у спеціально оглоблених конвертах) через третіх осіб не означає трансфер виборчого права. Тому, зацікавившись програмою котроїсь із партій або особою певного кандидата більше, ніж до участі у процедурі дострокового голосування, кожен виборець може змінити своє рішення. Самі шведи жартують:

– Ми можемо голосувати двічі.

На практиці ця процедура відбувається саме так: вони можуть проголосувати повторно в день голосування на виборчій дільниці, в списках виборців якої є їхнє імена. Однак юридично враховується лише останній голос виборця. У разі виявлення вторинного голосування, виборчий конверт із бюлетенем, отриманим поштою, відкладається і підрахунку не підлягає. До речі, «поштові бюлетені» надсилаються саме до тієї дільниці, на якій зареєстровано виборця, котрий їх направив.

Тобто не дивно, що для кандидатів у депутати в Швеції є сенс боротися за кожен голос до останнього дня виборів. Тим паче що строки проведення агітаційної кампанії не лімітовано (в принципі, можна розпочати підготовку до чергових виборів уже наступного дня після завершення голосування на попередніх) і, до того ж, вона не завершується в день волевиявлення. У країні законодавчо закріплена заборона на розміщення

агітаційних матеріалів у місцях для голосування, однак представники партій, які активно роздають виборчі бюлетені, сумлінно працюють перед входом до кожної дільниці.

І знову дивина для України, та й для всіх інших країн пострадянського простору. Виборчі бюлетені в Швеції друкуються на звичайному папері, без водяних знаків і доступні всім і скрізь: приміром, на пошті вони лежать як прості бланки телеграм. Тому зранку в день виборів представники кожної зареєстрованої партії повинні самотужки розвезти надруковані Центральним виборчим управлінням бюлетені на всі виборчі дільниці. Цікава деталь: бюлетені пофарбовані в різні кольори. На виборах до парламенту вони жовтого кольору, для виборів до ради комуни – білого, а на виборах до ради ландстингу – блакитного. Бюлетені повинні містити всю необхідну інформацію про вибори, назву партії та імена її членів, а також (за бажання самих партійців) певні особисті дані кандидатів. Найчастіше вказується їхній вік, а також професія чи рід занять. Проте поруч із заповненими бюлетенями на виборчих дільницях можна знайти бланки відповідного кольору, на яких зазначено тільки назва виборів – так звані порожні бюлетені. Їх використовують виборці, які не підтримують на виборах жодної з політичних партій чи жодного кандидата, фактично голосуючи проти всіх. Однак теоретично виборець може вписати до такого бюлетеня назву будь-якої іншої зареєстрованої політичної партії, котра не подала офіційно затвердженого списку кандидатів, та ім'я потрібної особи.

У день голосування виборці поводяться по-різному: хтось одразу обирає бюлетені необхідної йому партії із числа представлених на дільниці бланків, хтось прагне дотримуватися конфіденційності, йдучи ставити помітки на бюлетенях із цілим стосом паперу, нагромадженим із бюлетенів різних політичних сил. Однак більшість шведів приходить на виборчі дільниці з трьома заклесними конвертами, в яких містяться результати їхнього голосування. Через спеціальні отвори працівник дільниці може перевірити кількість наявних у конвертах бюлетенів (адже розміщення більш ніж одного бюлетеня в конверті означатиме недійсність проведеної процедури голосування) та їхній колір, ставить помітку біля прізвища відповідного виборця в офіційному списку і кладе його бюлетені до спеціаль-

ної трисекційної скриньки: конверти з блакитними бюлетенями – до блакитної секції, з білими – до білої та з жовтими – до жовтої відповідно.

Як з'ясувалося, систему реєстрації виборців у Швеції запровадили лише після прийняття закону про вибори 2005 року. Доти кожна людина могла здійснити процедуру голосування, не пред'являючи посвідчення особи. І це, зрештою, стало доволі проблематичним для країни, де право на участь у виборах до регіональних і місцевих рад мають громадяни держав – членів Європейського Союзу, Норвегії та Ісландії, які постійно проживають у Швеції, а також громадяни інших країн, які живуть на території Швеції і мають офіційну реєстрацію протягом не менш як трьох років до дня проведення голосування. Процедура ускладнювалася ще й тим, що шведські громадяни, котрі постійно живуть за кордоном, зберігають за собою виборче право протягом 10 років після переїзду до іншої країни чи навіть протягом більшого періоду часу, якщо за 30 днів до дня голосування письмово повідомлять Податкове управління Швеції про адресу свого проживання.

Такий ажіотаж, звичайно ж, міг створювати можливості для фальсифікацій. Хоча нас постійно запевняли, що процедура виборів у Швеції базується на тотальній довірі й транспарентності. До прикладу, в країні не поширений інститут сторонніх незалежних спостерігачів, зате під час голосування та процедури підрахунку голосів на дільниці може бути присутньою будь-яка особа, і ніхто в неї не запитає, хто вона така і що вона тут робить.

Підрахунок голосів розпочинається відразу після закінчення виборів. До речі, виборчі дільниці по всій країні відчинені з 08.00 до 20.00. Але, враховуючи процедуру шведських виборів, уже приблизно о 12.00 свій громадянський обов'язок на дільницях виконує більша частина зареєстрованих виборців. Якщо занесені до списків на відповідній дільниці виборці змогли проголосувати раніше визначеного часу її закриття, вона може бути зачинена. Підрахунок голосів розпочинається з перерахунку «парламентських» бюлетенів, потім голосів, відданих за кандидатів до муніципальних рад, і, зрештою, – за претендентів на мандати рад мун.

Після підрахунку бюлетенів за партіями їхня кількість зазначається у звіті виборчої дільниці. Потім бюлетені кладуть до спеціальних пластикових конвертів. Для кожної партії і для недійсних бюлетенів викорис-

товують окремі конверти, які потім опломбовують. Бюлетені, списки виборців та звіти доставляють до місцевої виборчої комісії, а звіти – до окружної державної адміністрації для перерахунку.

Місцеві виборчі комітети несуть відповідальність за бюлетені виборців, які «спізнилися», – були передані поштою чи ще не потрапили на виборчі дільниці після завершення процедури попереднього голосування. Їхній підрахунок проводиться протягом трьох днів після завершення виборів.

Остаточний перерахунок голосів відбувається в окружних державних адміністраціях. Його суть у тому, що всі бюлетені підлягають новій перевірці: їх підраховують не тільки за партіями, а й за кожним партійним списком з урахуванням кількості голосів, отриманих кожним кандидатом. Результати нового підрахунку вводять до спеціальної електронної форми, що дає змогу в автоматичному режимі перерахувати їх знову й визначити розподіл місць серед партій та кандидатів у радах відповідного рівня. Ці процедури розпочинають наступного дня після завершення голосування. Остаточні результати виборів до окружних та муніципальних рад оголошують приблизно через три тижні після проведення голосування. Підсумки парламентських виборів оприлюднює Центральне виборче управління приблизно через тиждень від дня проведення виборів.

Усі бюлетені, звіти та списки виборців зберігаються на випадок опротестування результатів. Хоча це трапляється доволі рідко: подвійна система підрахунку голосів забезпечує майже нульову ймовірність фальсифікацій.

Транспарентність виявляється навіть у тому, що члени королівської родини (офіційно Швеція є конституційною монархією) не беруть участі в голосуванні. Хоча самі шведи вважають, що вони дуже близькі до консервативних політичних поглядів.

Цьогоріч перемогу на виборах до Риксдагу здобула лівоцентристська коаліція партій (43,7%), істотно випередивши правляче об'єднання правоцентристських сил (39,3%). Практика свідчить, що демократична багатопартійність шведів змушує їх формувати коаліції для просування партій-

них програм у рамках головного законодавчого органу країни. Однак навіть і в його складі передбачено механізм для запобігання можливим зловживанням. Річ у тім, що до 1976 року однопалатний Риксдаг налічував 350 депутатів, тому під час розгляду питань і прийняття рішень їхні голоси іноді розділялися порівну. Це призводило до певних ускладнень. Так, на парламентських виборах 1973 року соціалісти і помірковані сили об'єдналися в один блок, отримавши 175 мандатів. Отже, деякі рішення в Риксдагу того скликання приймалися... жеребкуванням. Щоб уникнути «принципу лотереї» під час прийняття найважливіших державних рішень, було запропоновано встановити непарний чисельний склад парламенту: відтоді основний законодавчий орган Швеції має 349 депутатських місць.

У 2014 році так звана партійна допомога держави його членам загалом сягнула 450 млн. шведських крон (≈ 50 млн. євро) із розрахунку 333,3 тис. крон (≈ 37 тис. євро) за одне депутатське місце. Крім того, щороку всі партії Риксдагу отримують ще й «канцелярську допомогу» – 5 803 200 шведських крон (≈ 644,8 тис. євро). Додаткові виплати в цьому разі обраховуються в сумі 16 350 шведських крон (≈ 1 800 євро) за одне парламентське місце для партії, представники якої увійшли до складу уряду, і 24 300 шведських крон (≈ 2 700 євро) – для решти партій. Таким чином зберігається відкритість процесу фінансування політичної діяльності, адже всі інші види «партійної філантропії» піддаються ретельним державним перевіркам.

Громадяни, однак, також мають істотні важелі впливу і контролю, котрі, між іншим, полягають у можливості участі в загальнонаціональних, регіональних та муніципальних референдумах. І це дає їм змогу долучитися не тільки до вирішення питань внутрішньої, а й зовнішньої політики Швеції. Адже саме шведські громадяни шляхом участі в загальнонаціональних референдумах «дали зелене світло» вступу своєї держави до Європейського Союзу 1994 року, однак відмовилися від євро в 2003-му.

Ось така вона, скандинавська демократія.